

MUSIQA TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING UMUMIY USULLARI VA SHAKLLARI

Chamanova Gulshoda Abduraxmon qizi

Qarshi Davlat Universiteti San'atshunoslik fakulteti

Musiqqa ta'lim yo'nalishi 2 kurs talabasi

Annotatsiya: Ta'limning metodlari va tashkiliy shakllari muammosi pedagogikada yaxshi rivojlangan deb hisoblanadi. Ayni paytda, bu maktab o'quvchilari va talabalarning ta'limini tashkil etish nazariyasi va metodologiyasining eng muhim masalalaridan biridir. Maqolada musiqiy ta'limni tashkil etish usullari va shakllarining xususiyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, musiqa ta'limining shakl va usullari, ta'lim shakllari va usullarining tasnifi.

Musiqiy pedagogikaning rivojlanish tarixida musiqiy ta'limni tashkil etish usullari va shakllarini belgilash sub'ektiv ixtiyoriy xususiyatga ega. Ushbu toifalarni aniqlagan mualliflar o'zlarining uslubiy yondashuvlarini ko'pincha aniq ilmiy terminologik yoki semantik asosga ega bo'lmagan atamalar bilan tushuntirishga harakat qilishdi. Bu ajablanarli emas. Rus teatr klassikasi K.S. Stanislavskiy aktyorlik san'atini o'rgatish jarayonini birinchi bo'lib belgilab bergan: "San'at haqida oddiy va aniq gapirish va yozish kerak. Murakkab so'zlar o'quvchini qo'rqitadi". Ular yurakni emas, miyani hayajonlantiradi. Shuning uchun ham ijod jarayonida inson aql-zakovati badiiy tuyg'uni va uning ongsizligini siqib chiqaradi, bu bizning badiiy yo'nalishimizda katta o'rin tutadi. Ammo murakkab ijodiy jarayon haqida "shunchaki" gapirish va yozish qiyin. So'zlar tushunib bo'lmaydigan, ongsiz his-tuyg'ularni etkazish uchun juda aniq va qo'poldir." Bu nima uchun ta'lim va san'atga oid ma'lum tushunchalarni belgilashda mualliflar o'zlarining ijodiy amaliyotlarida keng tarqalgan atamalardan foydalanganliklarini tushuntiradi. Ushbu yondashuv bir xil ma'nolarga ega bo'lgan, ba'zan esa ularni badiiy faoliyat bilan aralashtirib yuboradigan ta'lim va tarbiyaning tashkiliy shakllari va usullarini nazariy jihatdan aniqlashga olib keldi. Musiqa ta'limi jarayoniga kelsak, musiqa ta'limi metodlarining nazariy ta'riflarida hamon umumiylik mavjud emas. Masalan, rus estetik tarbiya nazariyotchisi B.T. Lixachev bolalarning umumiy badiiy tarbiyasida uchta asosiy usullar guruhini belgilaydi:

- a) amaliy mashg'ulot;
- b) optimal estetik idrok etish;
- v) badiiy-ijodiy faoliyat.

Pedagogika fanida ta'lim va tarbiya jarayonlari alohida ko'rib chiqilib,

o'ziga xos aniq belgilangan usullarga ega bo'lganligi uchun biz buni terminologik noaniqlik deb bilamiz. Bizning fikrimizcha, aniqroq nazariy ta'rif yosh bolalarga musiqa ta'limi muammolarini o'rganuvchi N.A.Vetlugina tomonidan shakllantirilgan musiqa ta'limi usullarining tavsifi bilan ta'minlanadi. Bu tavsif ularning umumiy pedagogikaga asoslangan ta'rifiga asoslanadi, xususan:

- a) musiqa orqali ishontirish usullari;
- v) o'qitish va mashqlar usullari.

Mashhur professor O.A. Apraksina nazariy asoslashdan qochadi va maktab o'quvchilariga musiqiy ta'limni tashkil etishda quyidagi tizimga tayanish kerakligini taklif qiladi: maktab o'quvchilarida musiqaga qiziqish va muhabbatni tarbiyalash u bilan muloqot qilish zaruriyati; musiqiy faoliyatning turli turlariga o'rgatish; musiqiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish; jahon musiqa madaniyatining eng yaxshi namunalari bilan tanishishni o'z ichiga olgani ta'lim. Mualliflar L.G. Dmitrieva va N.M. Chernovnenko musiqa ta'limi usullarini uchta kichik guruhga ajratadilar: musiqiy faoliyatni rag'batlantirish usullari, hissiy ta'sir usullari va taqqoslash usullari.

Bu xususiyat musiqiy ta'lim faoliyatining faqat ma'lum bir qismini o'z ichiga oladi, bu esa o'quvchilarning musiqiy va ijodiy amaliy faoliyatida ko'nikmalarni shakllantirishni to'liq ta'minlamaydi, bu esa shaxsning musiqiy tarbiyasining tarkibiy qismidir. Mashhur ukrainalik metodolog, professor A.Ya Rostovskiy bir vaqtlar Kabalevskiy D.B. tomonidan ilgari surilgan musiqa-ta'lim jarayoni qonuniyatlari asosida musiqa ta'limining asosiy usullarini belgilaydi:

- a) musiqaning tarbiyaviy ta'siri bolalar uni chinakam eshitishi va mulohaza yuritishni o'rgangandagina mumkin bo'ladi;
- b) musiqaning o'quvchining ma'naviy olamiga estetik ta'siri musiqiy asar ularga badiiy zavq bag'ishlagandagina mumkin bo'ladi.

Ushbu yondashuv musiqa ta'limi usullarini sub'ektiv (ijodiy) aniqlash va qo'llash istiqbollarini ochadi, talabalarga tanishish va o'rganish uchun taklif qilinadigan musiqiy materialning o'ziga xos mazmuniga asoslanadi. Professional musiqa ta'limida Yu. A.Polyanskiy musiqachilarni tarbiyalash va tarbiyalashning kompleks metodini taklif etadi, bunda metod tushunchasi o'qituvchining ob'ektiv bilish usullari va ta'lim va tarbiya jarayonida voqelikni o'zgartirishga asoslangan harakatlari majmui sifatida qaraladi. Ushbu ta'rif musiqiy ta'lim va ta'limning asosiy toifalarining keng doirasini o'z ichiga oladi va ma'lum darajadagi musiqachilarni tayyorlashning alohida metodologiyasi ekanligini da'vo qiladi. L.A.Barenboim bo'lajak musiqachilarni tarbiyalash usullarini tanlashga ijodiy yondashishni taklif qiladi. Birinchidan, u musiqa ta'limi va tarbiyasida estetik (badiiy) tamoyillar bilan musiqa ta'limi va

tarbiyasi usullarini tanlash o'rtasidagi ziddiyatni bartaraf etish zarurligini targ'ib qiladi. U ta'kidlaydi: "Ko'pincha o'qituvchining ish usullari ularning badiiy tamoyillariga zid keladi". Agar u, masalan, musiqiy asarning she'riy qiyofasini erkin va improvizatorlik bilan etkaza oladigan, lekin shu bilan birga o'quvchini "mashg'ulot o'tkazadigan", uni o'z ijrosini mexanik ravishda nusxalashga majbur qiladigan ("men kabi ijro et") ijrochini tarbiyalashni o'z oldiga vazifa qilib qo'ygan bo'lsa, badiiy ideal va usullar o'rtasida engib bo'lmaydigan qarama-qarshiliklar yuzaga keladi. Ikkinchidan, musiqachining kasbiy tayyorgarligida L.A.Barenboim ijodiy taqdimot va estrada o'zini o'zi anglash fazilatlarini tarbiyalash zarurligini belgilaydi. Umumiy musiqiy ta'limda u beshta asosiy komponentni o'z ichiga olgan "boshlang'ich musiqa majmuasi" deb ataladigan narsani qo'llashni taklif qiladi: musiqa tajribasi; musiqiy eshituv; musiqiy ritm hissi; musiqa oqimini "kuzatish" ga diqqatni jamlash qobiliyati; odatlar va musiqa o'qish qobiliyati. Bundan xulosa qilishimiz kerakki, L.A.Barenboim ko'rsatilgan sifatlarning shakllanishini musiqiy ongini (tafakkurni) shakllantirish sohasiga bog'laydi, buni bir vaqtning o'zida B.V.Asafiev va B.L. Yavorskiylar aytib o'tishgan. Ta'lim - bu o'qitish, tarbiyalash va shaxsni rivojlantirish jarayoni va natijasidir. Turli sohalaridagi ta'lim, jumladan, musiqa, pirovardida boshlang'ich, o'rta, maxsus, oliy va hokazo bo'lishi mumkin. Shuning uchun uni tashkil etish shakllari uni olish jarayonining tashqi xususiyatlari bilan belgilanadi - kunduzgi, kechqurun, yozishmalar va boshqalar. Mualliflar musiqa darslarini musiqa ta'limining birlamchi shakli deb hisoblaydilar, garchi umumiy pedagogikada dars maktabda ta'limni tashkil etishning birlamchi shakli yoki ta'lim faoliyatining bir turi hisoblanadi. Yuqorida tilga olingan darslikda "musiqiy ta'lim usullari"ni alohida bob sifatida ajratib ko'rsatish mutlaqo to'g'ri emas. Bunday tushuncha musiqa pedagogikasi nazariyasida umuman bo'lishi mumkin emas. Klassik pedagogikadagi "usul" toifasi faqat ma'lum bo'limlarga - ta'lim nazariyasiga, o'rganish nazariyasiga (didaktika) va boshqalarga tegishlidir, vaholanki ta'limga emas. Shuning uchun musiqa industriyasidagi o'qitish metodlari va tarbiya usullarini alohida ko'rib chiqish kerak, chunki ular turli maqsadlarga xizmat qiladi. Nazariy kategoriyalar sifatida ular o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni ifodalaydi, natijada musiqa ta'limida musiqiy bilimlarning uzatilishi va o'zlashtirilishiga olib keladi, ko'nikma, qobiliyat va musiqiy ta'limda - o'quvchilarning (o'quvchilarning) ongini (dunyo qarashini), shaxsiy musiqiy fazilatlarini, musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish. Musiqa ta'limi usullarini belgilash va tasniflashga bo'lgan yondashuvimiz umumiy pedagogik xususiyatga ega bo'lib, ta'lim jarayonining nazariy va amaliy tomonlarini qamrab oladi. Musiqa ta'limining umumiy usullarini zamonaviy pedagogik talablarga ko'ra quyidagi guruhlariga bo'lish

kerak:

- a) musiqiy-estetik ongni rivojlantirish usullari;
- b) musiqiy-estetik faoliyatni tashkil etish va amaliy musiqiy ijodda tajribani rivojlantirish usullari;
- v) amaliy musiqiy faoliyatni rag'batlantirish usullari;
- d) musiqiy o'z-o'zini tarbiyalash usullari.

Keling, ushbu guruhlarini alohida ko'rib chiqaylik. Musiqiy va estetik ongni rivojlantirish usullari Ushbu usullar guruhi o'qituvchi va talabalar (o'quvchilar) o'rtasidagi o'zaro munosabatlar majmuini o'z ichiga oladi, bunda musiqa materialining mazmunini o'zlashtirish unga ongli, sog'lom fikrlash va baholash munosabati asosida amalga oshiriladi. Shunday qilib, musiqiy ong shakllanadi, bu musiqiy rivojlanish darajasini va shaxsning musiqiy-estetik qadriyat yo'nalishlarini belgilaydi. Musiqiy ta'lim amaliyotida musiqiy-estetik ongni rivojlantirishning o'ziga xos usullarini - musiqiy-emotsional ta'sir va ishonitirishni aniqlash mumkin. Musiqiy-emotsional ta'sir - bu shaxs tafakkurining hissiy-majoziy sohasiga ta'sir ko'rsatadigan musiqiy ijod namunalaridan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan ta'lim jarayoni ishtirokchilarining hayotiy faoliyatini maxsus yaratilgan, maqsadli tashkil etish. Bunga mos keladigan ijobiy hissiy reaksiyani (tajriba) uyg'otadigan yorqin ifodali va tasviriy elementlar bilan birga keladigan ba'zi musiqiy asarlarning namoyishlari va rasmlari (namunalari) kiradi. Musiqiy va hissiy ta'sir bevosita yoki bilvosita bo'lishi mumkin. O'quvchilarning ichki va tashqi faolligini uyg'otish va rag'batlantirishga qaratilgan bo'lishi mumkin. Ishonchlik - o'quvchilarning musiqa san'atiga bo'lgan shaxsiy munosabatini shakllantirishga qaratilgan o'qituvchining harakatlari bo'lib, unga muvofiq musiqa asariga (modelga) o'ziga xos munosabat paydo bo'lib, ular yagona va mavjud sharoitda mumkin bo'lgan munosabatni tanlaydilar. Bularga undash, taklif qilish, tushuntirish, taqqoslash va boshqalar kiradi. Musiqiy ta'lim va tarbiyaning har bir darajasi (boshlang'ich, o'rta, yuqori) shaxsning turli bosqichlarida musiqiy rivojlanishining sifatlarini tavsiflovchi umumiy mezonlar bilan belgilanadi.

Musiqiy rivojlanish uchun ushbu yo'nalishlar rivojlanishining eng muhim ko'rsatkichlari quyidagilardir:

- talabalarning umumiy musiqiy-estetik bilimi;
- musiqa san'ati bo'yicha bilim;
- musiqiy asarlarga ta'sir qilish chastotasi;
- ta'mga bo'lgan afzalliklarning selektivligi;
- mustaqil musiqiy faoliyatga intilish.

Yana bir guruhga musiqa asariga individual baho berish mezonlari kiradi, ular badiiy obrazga hissiy hamdardlik, muallif niyatlariga empatik tarzda kirib borish, asarni tahlil qilish va sharhlash qobiliyatini tavsiflaydi. Baholash

faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari:

- musiqiy asarga hissiy munosabatning adekvatligi;
- musiqiy til elementlarining substantiv mohiyatini aniqlash tajribasi;
- birlashmalarning mavjudligi va tabiati;
- baholovchi mulohazalarning asosliligi;
- ishni tushunishning yaxlitligi va to'liqligi;
- musiqa san'atining og'zaki va ijro talqinlarini o'zaro bog'lash qobiliyati.

Uchinchi guruhga musiqa san'atiga estetik munosabatini o'z-o'zini baholash mezonlari kiradi. Bu mezonlar shaxsning o'z-o'zini bilishga moyilligini va o'z-o'zini takomillashtirishga qaratilgan ijodiy faoliyatni tavsiflaydi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ta'limning metodlari va tashkiliy shakllari muammosi pedagogikada yaxshi rivojlangan. Ayni paytda, bu maktab o'quvchilari va talabalarning ta'limini tashkil etish nazariyasi va metodologiyasining eng muhim masalalaridan biridir. Musiqiy ta'limni tashkil etish usullari va shakllarining xususiyatlari qisqacha bo'lsada yuqorida keltirilgan fikrlarga bog'liq deb o'ylaymiz.

ADABIYOTLAR

1. Xalabuzar P. V., Popov V. S., Musiqqa ta'limi nazariyasi va metodikasi: Darslik. — 2-nashr, qayta ko'rib chiqilgan va kengaytirilgan. - Sankt-Peterburg, 2000. - 6-13-betlar.
2. Mixaylichenko O. V., Umumiy va musiqiy pedagogika asoslari: nazariya va tarix: darslik (ikki tilda) - Sumy: Kozatskiy Val, 2009. - 211 b.